

پژوهش‌های حقوق جزا و جرم‌شناسی

علمی - پژوهشی

شماره ۷

هزار و سیصد و نود و پنج - نیمسال اول

- تحلیل آثار حبس بر زندانیان زن در پرتو نظریه «قوانین تقلید» گابریل تارد
مهدی فضلی - شهین دارابی‌پناه ۵
- شهادت از راه دور (تحلیل ماده ۱۸۶ قانون مجازات اسلامی)
دکتر ابوالقاسم خدادی - علی خالدی ۳۳
- سنجش تأثیرپذیری از روانشناسی شهادت در رویه عملی دادرسی‌های شهر تهران
دکتر محمد آشوری - آسیه اکبری شارک ۵۷
- تحریم‌های یکجانبه علیه ایران از منظر حقوق بین‌الملل کیفری: جنایت علیه بشریت؟
دکتر سید قاسم زمانی - حسین فرحی - دکتر آرامش شهبازی ۸۷
- تقارن مسؤولیت بین‌المللی فرد و دولت در قبال تجاوزات تروریستی
هیلا رضائی - دکتر صادق سلیمی ۱۰۷
- جلوه‌های ترمیمی معامله اتهام در دادگاه کیفری بین‌المللی برای یوگسلاوی سابق
فاطمه السادات قریشی محمدی - دکتر مهدی مومنی ۱۲۵

http://jclc.sdil.ac.ir/article_41725.html

شهادت از راه دور (تحلیل ماده ۱۸۶ قانون مجازات اسلامی)

دکتر ابوالقاسم خدادی* - علی خالدي**

چکیده:

شهادت از راه دور، به عنوان شکل جدید ادای شهادت در صورتی که واجد شرایط خاص شهادت از راه دور و شرایط شهادت و شاهد به صورت کلی باشد به عنوان دلیل اثبات کننده دعاوی کیفری و حقوقی اعم از مدنی و تجاری، ممکن است مدنظر دادگاه قرار بگیرد. برای قابل استناد بودن این شکل از شهادت به عنوان شهادت مثبت دعوا، باید شاهد متعذر از حضور در دادگاه باشد و صحت انتساب شهادت از راه دور به شاهد احراز شود، شرایط عمومی شاهد و شهادت حسب مورد وجود داشته باشد و دلیل پرونده منحصر به شهادت شهود نباشد.

به غیر از شرایط مختص شهادت از راه دور، مقامات قضایی دادسرا و دادگاه باید دیگر شرایط عمومی ادله و همچنین شرایط شهادت غیرالکترونیکی را احراز نمایند تا بتوانند ارزش اثباتی شهادت از راه دور را برای اثبات دعاوی در نظر بگیرند. شهادت از راه دور که به دو دسته الکترونیکی و غیرالکترونیکی تقسیم می شود در کلیه دعاوی کیفری و حقوقی توان اثبات موضوع دعوا را حسب مورد در صورت احراز کلیه شرایط، خواهد داشت.

کلیدواژه ها:

شاهد، شهادت، شهادت از راه دور، شهادت الکترونیکی، صوتی - تصویری.

مجله پژوهشهای حقوق جزا و جرم‌شناسی، شماره ۷، نیمسال اول ۱۳۹۵
صفحه ۳۳-۵۶، تاریخ وصول: ۱۳۹۵/۰۲/۰۵، تاریخ پذیرش: ۱۳۹۵/۰۵/۰۶

Email: A.khodadi@gmail.com

* استادیار، عضو هیأت علمی گروه حقوق دانشگاه شاهد

** دانش‌آموخته کارشناسی ارشد حقوق خصوصی دانشگاه شاهد، نویسنده مسؤول

Email: Khaledial50@yahoo.com

مقدمه

همان‌طور که بر کسی پوشیده نیست پیشرفت علم ابزارهایی را در اختیار بشر امروزی گذاشته است که علاوه بر اینکه از سرعت و امنیت بالایی برخوردارند، موجب کاهش هزینه‌ها، سرعت در انجام امور و صرفه‌جویی در زمان شده است. امروزه دستیابی به تأمین امور فوق یکی از ضرورت‌های نظام قضایی جمهوری اسلامی ایران است. قانونگذار در راستای هماهنگ شدن با پیشرفت‌های علمی امکان ادای شهادت از راه دور را در ماده ۱۸۶ قانون مجازات اسلامی پذیرفته است. قانونگذار در این ماده برای تحقق عدالت و احقاق حق و عدم به وجود آمدن عسر و حرج برای طرفین دعوا و به ویژه شهود، پیش‌بینی کرده است که شهادت شهود در مواردی بدون مراجعه حضوری به دادگاه، به صورت غیرحضور و از طریق الکترونیکی و یا با استفاده از دیگر وسایل صورت گیرد. بدین صورت که مقرر کرده است: «چنانچه حضور شاهد متعذر باشد، گواهی به صورت مکتوب، صوتی - تصویری زنده و یا ضبط شده، با احراز شرایط و صحت انتساب، معتبر است». در راستای این تحول، تبصره ۲ ماده ۲۰۴ قانون آیین دادرسی کیفری مصوب ۱۳۹۲ نیز مقرر کرده است که «در صورتی که دلیل پرونده منحصر به شهادت شهود و مطلعان نباشد، تحقیق از آنان می‌تواند به صورت الکترونیکی و با رعایت مقررات راجع به دادرسی الکترونیکی به عمل آید». با توجه به اینکه این تبصره، ذیل عنوان مبحث دوم تحت عنوان احضار و تحقیق از شهود و مطلعان از فصل ششم قانون آیین دادرسی کیفری که به بیان وظایف مقامات دادرسی می‌پردازد مقرر شده است مشخص می‌شود که علاوه بر اینکه تحقیق از شهود در دادگاه می‌تواند به صورت از راه دور و حسب مورد الکترونیکی و یا غیرالکترونیکی باشد، در دادسرا نیز می‌توان تحقیق از شهود و مطلعان را به صورت از راه دور و به صورت الکترونیکی و یا غیرالکترونیکی انجام داد. با توجه به مقررات فوق و قواعد کلی شهادت مشخص می‌شود که ادای شهادت «از راه دور» که خود به دو دسته شهادت الکترونیکی و غیرالکترونیکی تقسیم می‌شود مقید به تحقق شرایط خاصی، از جمله احراز شرایط شاهد، شرایط شهادت و همچنین شرایط خاص شهادت از راه دور به عنوان دلیل اثبات دعوا می‌باشد که بدون شک احراز آنها برعهده قاضی رسیدگی‌کننده و حسب مورد دیگر مقامات قضایی در دادگاه و دادسرا می‌باشد. در این مقاله پس از بیان شرایط عام شاهد و شهادت از راه دور به صورت مختصر (گفتار اول)، به صورت مفصل (گفتار دوم) به بیان شهادت از راه دور، شرایط خاص آن، آیین رسیدگی و قلمرو این شهادت به عنوان

دلیل اثبات دعوا در دعاوی کیفری و حقوقی اعم از مدنی و تجاری به صورت کلی خواهیم پرداخت.

۱- مفهوم شاهد و شهادت و شرایط عام آنها

در فقه و مقررات کنونی شرایطی برای اعتبار شهادت و شخص شاهد به صورت کلی مقرر شده است که شاهد و شهادت، هرچند از راه دور بیان شود باید متصف به آن شرایط باشند تا شهادت ارزش اثباتی لازم را حسب مورد به عنوان شهادت شرعی و یا قابل استماع در حد اماره قضایی و یا صرفاً برای مزید اطلاع قاضی داشته باشد. در صورتی که شهادت شرایط لازم قانونی و شرعی را داشته باشد به عنوان بینه شرعی است و اگر فاقد شرایط باشد می‌تواند در حد اماره قضایی محسوب شود مثل شهادت طفل، همچنین ممکن است که شهادت صرفاً برای مزید اطلاع استماع شود و یا به کلی شهادت محسوب نشده و توان اثباتی نداشته باشد. بنابراین در این گفتار آنچه را که لازمه شناخت شهادت، هرچند شهادت از راه دور، به عنوان دلیل اثبات دعوا می‌باشد را به صورت کلی بیان خواهیم کرد.

۱-۱- مفهوم شاهد و شرایط عام آن

شاهد در لغت از ریشه «شهد» به معنای گواه‌دهنده، خبر قاطع، حاضر و غیره آمده است و تعریف حقوقی و فقهی آن عبارت است از «کسی که به لفظ شهادت در حضور دادگاه برای اثبات حقی گواهی بدهد»^۱. شاهد باید شرایطی که برای حجیت اخبار او لازم است را داشته باشد.^۲ با توجه به مقررات کنونی به ویژه ماده ۱۷۷ قانون مجازات اسلامی شرایط لازم برای شخص شاهد^۳ عبارتند از:^۴ ۱- بلوغ؛ ۲- عقل؛ ۳- ایمان؛ ۴- عدالت؛^۵ ۵- طهارت مولد؛ ۶-

۱. مسعود انصاری، محمدعلی طاهری، دانشنامه حقوق خصوصی (تهران: جنگل جاودانه، ۱۳۸۸)، دوره ۳ جلدی، ۱۱۱۸.

۲. برخی از فقها دو شرط اختیار و قصد را نیز در زمره شرایط شاهد دانسته‌اند. نک: محمدحسین نجفی، جواهرالکلام (بیروت: دار التراث العربی، ۱۹۸۱)، ۲۵۵-۲۵۴. در مورد شرط اسلام شاهد نیز رک: علی شیروانی، و محمدمسعود عباسی، مترجم، شرح‌اللمعه (تهران: مؤسسه دار العلم، ۱۳۸۴)، ۲۵۰.

۳. از آنجا که ماده ۲۳۳ قانون آ.د.م احراز شرایط و صلاحیت گواه را به قانون آ.د.ک ارجاع داده است و قانون آیین دادرسی کیفری نیز احراز شرایط شاهد را به قانون مجازات اسلامی ارجاع داده است. لذا شرایط شاهد بر اساس این قانون ذکر می‌گردد.

۴. علی خالقی، آیین دادرسی کیفری (تهران: مؤسسه مطالعات و پژوهشهای حقوقی شهر دانش، ۱۳۹۵)، ج ۱، ۱۷۲.

ذی نفع نبودن در موضوع دعوا؛^۷ نداشتن خصومت با طرفین یا یکی از آنها؛^۸ عدم اشتغال به تکدی؛^۹ ولگرد نبودن؛ در مورد این شخص چون شایبه اینکه ممکن است با ذی نفع شهادت تبانی کرده باشد شهادت وی پذیرفته نمی‌شود البته این گفته بدین اطلاق خالی از اشکال نمی‌باشد و شایسته است قاضی به نحو مطلوب در این باره تحقیق نماید تا بی‌جهت ذی نفع شهادت، از حق خود محروم نشود و شاهد نیز حق ادای شهادت را که یک حق مربوط به شرافت و آزادگی و کرامت انسانی است را از دست ندهد و بی‌مورد اطمینان افراد نیز از وی زایل نگردد.^{۱۰} بدیهی است که احراز شرایط شاهد برعهده قاضی و حسب مورد دیگر مقامات قضایی است^{۱۱} و شاهد و استنادکننده به شهادت و دیگر اشخاص درگیر در دعوا باید همکاری‌های لازم را انجام داده و شرایط را برای دادسرا و دادگاه فراهم نمایند تا شرایط فوق به نحو دقیق و صحیح هرچند در شهادت از راه دور توسط مقامات قضایی مربوطه احراز شود^{۱۲} (تبصره ۱ م ۱۷۷ ق.م.ا و تبصره ۲ م ۲۰۴ ق.آ.د.ک). شروط ذکرشده برای شاهد، در وقت ادای شهادت از راه دور ملاک هستند نه در وقت تحمل شهادت.^{۱۳}

۱-۲- مفهوم شهادت و شرایط عام آن

شهادت در لغت به معنای گواهی دادن، سوگند، حضور و آگاهی و اطلاع^{۱۴} و معنای آن در فقه و حقوق عبارت است از: «اخبار درست برای اثبات حق، به لفظ شهادت، در حضور دادگاه» و همچنین عبارت است از: «اخبار فرد نزد مرجع قضاوتی از دیده‌ها یا شنیده‌ها یا سایر

۵. ماده ۱۸۱ قانون مجازات اسلامی در تعریف شخص عادل مقرر داشته است که عادل کسی است که در نظر قاضی یا شخصی که بر عدالت وی گواهی می‌دهد اهل معصیت نباشد. شهادت شخصی که اشتها به فسق داشته باشد، مرتکب گناه کبیره شود یا بر گناه کبیره اصرار داشته باشد، تا احراز تغییر در اعمال او و اطمینان از صلاحیت و عدالت وی، پذیرفته نمی‌شود. نک: - سید محمد کاظم طباطبایی یزدی، عروءه الوتقی (قم: مؤسسه النشر الاسلامی، ۱۴۲۵)، ج ۶، ۵۱۹. - شمس‌الدین محمد بن ابی العباس، نهاییه المحتاج الی شرح المنهاج (بیروت: دارالفکر، ۱۴۰۴)، ج ۸، ۲۹۲.
۶. و یا عدم التهمه. نک: محمدبن جمال‌الدین مکی العاملی (شهید اول)، المعنه للمشقیه (قم: منشورات مکتبه الداوری، بی تا)، ج ۳، ۱۳۱.
۷. ماده ۳۲۴ ق.آ.د.ک مصوب ۱۳۹۲ مقرر کرده است که «دادگاه آن دسته از ویژگی‌های ظاهری جسمی و روانی شاهد را که ممکن است در ارزیابی شهادت مؤثر باشد، در صورت مجلس قید می‌کند».
۸. سید محمد حسینی شیرازی، الفقه (بیروت: دارالعلوم، ۱۴۰۹)، ج ۱، ۱۶۷.
۹. طباطبایی یزدی، پیشین، ۵۱۵.
۱۰. مکی العاملی (شهید اول)، پیشین، ۱۳۳.
۱۱. انصاری، طاهری، پیشین، ۱۱۹۲.

آگاهی‌هایی که به صورت اتفاقی یا به درخواست یکی از اصحاب دعوا از موضوعی پیدا کرده است»^{۱۲}. در قانون مجازات اسلامی در تعریف شهادت مقرر شده: «شهادت عبارت از اخبار شخصی غیر از طرفین دعوا به وقوع یا عدم وقوع جرم توسط متهم یا هر امر دیگری نزد مقام قضایی است» (م ۱۷۴ ق.ا.م). شهادت از راه دور به عنوان نوعی از شهادت، باید دارای شرایط کلی شهادت نیز باشد این شرایط عبارتند از:

۱- شهادت از راه دور باید از روی قطع و یقین باشد^{۱۳} (م ۱۳۱۵ ق.م و م ۱۸۳ ق.ا.م). بدین صورت که گواه شهادت از راه دور نباید در بیان اخبار خویش با شک و تردید صحبت کند. ماده ۱۸۳ ق.ا.م در این باره بیان کرده است که شهادت باید مستند به امور حسی باشد یعنی گواه موضوع گواهی را با یکی از حواس درک کرده باشد به طوری که یقین یا ظن متاخم به علم برای او حاصل شده باشد. به عبارت دیگر «علم شاهد به درستی آنچه می‌گوید علم عادی است، ظنی که عرف خردمندان معتبر بدانند و به آن اعتماد می‌کند»^{۱۴}. در شهادت شرعی هر چند از راه دور، نباید علم به خلاف مفاد شهادت وجود داشته باشد. هرگاه قرائن و امارات برخلاف مفاد شهادت شرعی باشد، دادگاه، تحقیق و بررسی لازم را انجام می‌دهد^{۱۵} و در صورتی که به خلاف واقع بودن شهادت از راه دور، علم حاصل کند، شهادت مزبور معتبر نخواهد بود (م ۱۸۷ ق.ا.م).

۲- در صورت تعدد، مفاد شهادت شهود متحد باشد^{۱۶}. در مواردی قانون تعدد گواهی را مقرر کرده است و در مواردی دیگر ممکن است که استنادکننده به شهادت، چند شاهد را معرفی نماید. هنگامی که تعدد گواهی وجود دارد هر چند همه یا بعضی از آنها شهادت خود را به صورت از راه دور انجام دهند مفاد شهادت آنها باید با هم اتحاد داشته باشد به گونه‌ای که هر آنچه از مفاد گواهی فرد اول استنباط می‌شود همان موضوع از گواهی دیگر گواهان استنباط گردد. ماده ۱۸۲ ق.ا.م در راستای ضرورت

۱۲. عبدالله شمس، *آیین دادرسی مدنی دوره پیشرفته* (تهران: دراک، ۱۳۹۱)، ج ۳، ۲۲۲.

۱۳. خالقی، پیشین، ۱۷۳؛ شمس، پیشین، ۲۳۴؛ زین‌الدین الجبعی‌العالمی، *الروضه البهیه فی الشرح للمعه دمشقیه* (بیروت: دارالعالم اسلامی، بی‌تا)، ج ۳، ۱۳۹.

۱۴. ناصر کاتوزیان، *اثبات و دلیل اثبات* (تهران: بنیاد حقوقی میزان، ۱۳۸۷)، ج ۲، ۱۲.

۱۵. خالقی، پیشین، ۱۷۲.

۱۶. وحدت موضوع شهادت ضروری است. - شمس‌الدین السرخسی، *المبسوط* (بیروت: دارالمعرفه، ۱۴۰۹)،

وجود این شرط برای شهادت مقرر داشته است که «... باید مفاد شهادت‌ها در خصوصیات مؤثر در اثبات جرم یکسان باشد. هرگاه اختلاف مفاد شهادت‌ها موجب تعارض شود و یا وحدت موضوع را مخدوش کند شهادت شرعی محسوب نمی‌شود»^{۱۷}.

۳- موضوع دعوا و موضوع شهادت از راه دور نیز باید با هم مطابق باشد^{۱۸}. در صورت فقدان این شرط شهادت شهود پذیرفته نخواهد شد^{۱۹}. ماده ۱۳۱۶ ق.م.مقرر داشته است «شهادت باید مطابق با دعوا باشد ولی اگر در لفظ مخالف ولی در معنا موافق یا کمتر از آن باشد ضرری ندارد». با توجه به این ماده مشخص می‌شود همین که کلمات و جملات به کار گرفته شده توسط گواه دلالت بر چیزی کند که با موضوع دعوا «مطابقت عرفی» داشته باشد کافی است و نیازی نیست که شاهد خود را به تکلف انداخته و دقیقاً کلماتی عین کلمات به کار رفته در موضوع دعوا را به کار ببرد^{۲۰}. همچنین در اثبات جرایم کیفری به استناد شهادت شهود، با توجه به اینکه عامه شهروندان از انواع جرایم و عناوین مجرمانه آنها اطلاع دقیق ندارند مطابقت لفظی بین الفاظ شهادت و الفاظ عناوین مجرمانه موضوع دعوا، ملاک اثبات دعاوی به استناد شهادت شهود، هر چند شهادت از راه دور نیست در این زمینه نیز «مطابقت عرفی» کافی است.

۴- شهادت از راه دور باید روشن و بدون ابهام باشد. به موجب ماده ۱۸۴ قانون مجازات اسلامی است «شهادت... در هر صورت باید روشن و بدون ابهام باشد». در فوق بیان کردیم که مفاد شهادت از راه دور باید دارای قطعیت باشد و موضوع را اثبات کند و نیز گفتیم که لازم نیست عین عبارات عنوان مجرمانه موضوع دعوا را به کار ببرد.

۱۷. در خصوص دعاوی مدنی و ضرر و زیان‌های ناشی از جرایم به استناد ماده ۱۳۱۷ ق.م.م در صورتی که از شهادت در صورت عدم اتحاد قدر متیقنی استنباط شود پذیرفته می‌شود. در قانون مدنی نیز مقرر شده است که اختلاف در خصوصیات امر اگر موجب اختلاف در موضوع شهادت نباشد اشکالی ندارد (م ۱۳۱۸ ق.م) - کاتوزیان، پیشین، ۲۶.

۱۸. این شرط شهادت در صورتی که شهود متعدد نیز گواهی می‌دهند باید رعایت شود. - شمس‌الدین محمد مکی‌العاملی، *الدروس الشرعیة* (قم: مؤسسه النشر اسلامی، بی‌تا)، ج ۲، ۱۳۵.

۱۹. یدالله بازگیر، *ادله اثبات دعوا* (تهران: انتشارات فردوسی، ۱۳۸۰)، ۲۳۴.

۲۰. این مورد از شرایط گواهی به این صورت که از شرایط اختصاصی شهادت باشد بلکه هر دلیلی که برای اثبات دعوایی به کار گرفته می‌شود باید با موضوع دعوا مطابقت داشته باشد. رک: شمس، پیشین، ۲۳۵.

مطابق این شرط کلمات و عباراتی که به کار گرفته می‌شود نباید مبهم باشند به این صورت که شاهد شهادت از راه دور نیز باید از به کارگیری کلمات بی‌معنی، دوپهلوی و غیرمرتبط با موضوع دعوا در گفتار و نوشتار خود خودداری کند چرا که عدم رعایت این شرط علاوه بر اینکه موجب عدم ادای شهادت از راه دور به صورت قطعی می‌شود، کمکی به پیشبرد روند پرونده نیز نخواهد کرد و چه بسا در صورت صدور رأی به استناد این شهادت، رأی صادره در دادگاه‌های بالاتر نقض گردد (بند الف م ۴۳۴ ق.آ.د.ک و بند الف و ب ماده ۳۴۸ ق.آ.د.م) بنابراین، علاوه بر شرایط مهم پیش گفته، شهادت از راه دور باید روشن و بدون ابهام باشد.

۱-۳- انواع شهادت به اعتبار شکل آن

قانونگذار تا قبل از تصویب قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲ شکل شهادت را به چند صورت شفاهی^{۲۱} و مکتوب و اشاره و... پیش‌بینی کرده بود. بدین صورت است که گواه به دادگاه رفته و با یاد کردن سوگند مبنی بر اینکه تمام حقیقت را گفته و غیر از حقیقت چیز دیگری بر زبان نیاورد به بیان شهادت خود می‌پرداخت (ماده ۳۲۳ ق.آ.د.ک). هرکدام از طرفین دعوا که متمسک به گواهی می‌شد موظف بود که گواهان خود را حاضر و معرفی نماید (م ۲۳۲ ق.آ.د.م). قانون ابتدا معرفی و حاضر کردن گواه را در امور مدنی برعهده استنادکننده به شهادت قرار داده است. ولی در امور کیفری علاوه بر اختیار استنادکننده به حاضر کردن شهود خود در دادسرا و دادگاه در مواردی قانونگذار اجازه احضار و حتی جلب شاهد را به مقامات قضایی دادسرا و دادگاه داده است. تبصره ۱ ماده ۲۰۴ ق.آ.د.ک درباره امکان جلب شاهد در دادسرا مقرر می‌دارد «در صورتی که شاهد یا مطلع برای عدم حضور خود عذر موجهی نداشته باشد جلب می‌شود اما در صورتی که عذر موجهی داشته باشد و بازپرس آن را بپذیرد، مجدداً احضار و در صورت عدم حضور جلب می‌شود». با توجه به این تبصره ابتدا شاهد احضار می‌شود و در صورتی که عذر موجهی نداشته باشد مقام قضایی دادسرا اقدام به جلب او می‌نماید مقام قضایی مکلف است به عذر شاهد رسیدگی کرده و تصمیم مقتضی بگیرد. علاوه بر این، ماده ۳۲۰ ق.آ.د.ک نیز امکان جلب شاهد را به محکمه داده است طبق این ماده «شاهد یا مطلع برای حضور در دادگاه احضار می‌شود. چنانچه شاهد

۲۱. اصولاً شهادت به صورت شفاهی صورت می‌پذیرد. رک: ایرج گلدوزیان، ادله اثبات دعوا (تهران: نشر

یا مطلع بدون عذر موجه در جلسه دادگاه حاضر نشود و کشف حقیقت و احقاق حق، متوقف بر شهادت شاهد یا کسب اطلاع از مطلع باشد و یا جرم با امنیت و نظم عمومی مرتبط باشد، به دستور دادگاه در صورت وجود ضرورت حضور، شاهد جلب می‌شود». با مقایسه این دو مقررره مشخص می‌شود که جلب شاهد در مرحله دادرسی، علاوه بر اینکه شاهد عذر موجهی نداشته باشد متوقف است بر اینکه، کشف حقیقت و احقاق حق نیز متوقف بر شهادت باشد و یا جرم مرتبط به نظم عمومی باشد و نیز مستلزم این است که حضور شاهد ضرورت داشته باشد. شهادی که در محکمه اقدام به اخبار می‌کند ممکن است مفاد شهادت را به «لفظ» و یا به صورت «مکتوب و نوشته» انجام دهد و در صورتی که شاهد تعذر در کتابت و یا نطق داشته باشد مفاد شهادت خود را با فعل از قبیل اشاره و... بیان خواهد کرد. در هر صورت مفاد شهادت باید روشن و بدون ابهام باشد (م ۱۸۴ ق.م.ا). در مورد شهادتی که ابتدائاً به صورت کتبی به دادگاه ارائه می‌شود هرچند صراحت قانونی لازم وجود نداشت منتها با توجه به اینکه قانونگذار در ماده ۱۲۸۵ قانون مدنی مقرر کرده است که «شهادت کتبی سند محسوب نمی‌شود و فقط اعتبار شهادت‌نامه را دارد» به نظر می‌رسید که شهادت کتبی هرچند به عنوان طریق معمول ادای شهادت نیز پذیرفته شده بود^{۲۲}. در کلیه موارد فوق علاوه بر اینکه حضور شاهد در دادگاه و یا دادسرا الزامی است کلیه مفاد شهادت شفاهی و شهادتی که به اشاره و... انجام می‌شود و همچنین شهادتی که به صورت مکتوب انجام می‌شود حسب مورد ضبط در پرونده خواهند شد. در قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲ و همچنین قانون آیین دادرسی کیفری مصوب ۱۳۹۲ قانونگذار این سنت دیرینه را رها کرده و علاوه بر اینکه در مواردی که تعذر حضور شاهد در دادگاه وجود دارد حضور شاهد را لازم نشمرده است، شهادت از «راه دور» به صورت الکترونیکی و غیرالکترونیکی، در صورتی که مطابق شرایطی که در ادامه بیان خواهیم کرد انجام شده باشد را به صراحت معتبر شناخته است. این تغییر رویه قانونگذار برای همسو شدن با تحولات علمی و همچنین اعمال سرعت در رسیدگی‌های قضایی و کاهش هزینه‌های دستگاه قضا و شهود و طرفین دعوا است در ادامه به بیان شهادت از راه دور خواهیم پرداخت.

۲۲. بدین صورت که شهادت کتبی به عنوان پیش‌نویس شهادت به مقامات دادسرا تحویل داده می‌شود. رک: کاتوزیان، پیشین، ۱۲. امروزه به نظر می‌رسد شهادت کتبی با توجه به ماده ۱۸۶ قانون مجازات اسلامی به عنوان نوعی از شهادت از راه دور مستند قانونی خود را پیدا کرده است و برای اثبات موضوع دعوا به تنهایی اصالت دارد منتها باید اصالت و صحت انتساب آن به شاهد احراز شود.

۲- تبیین شهادت موضوع ماده ۱۸۶ ق.م.ا (شهادت از راه دور)

قانونگذار در ماده ۱۸۶ ق.م.ا و همچنین در تبصره ۲ ماده ۲۰۴ ق.آ.د.ک شکل جدیدی از شهادت را پذیرفته است تحت عنوان شهادت از «راه دور»^{۲۳}، منتها با توجه به شرایطی که علاوه بر شرایط شاهد و شرایط شهادت، برای شهادت از راه دور مقرر کرده است به نظر می‌رسد که این نوع از شهادت در کلیه انواع آن از طرق معمول ادای شهادت نیست و جنبه استثنایی دارد. با توجه به اینکه در ماده ۱۸۶ ق.م.ا شهادت از راه دور به دو نوع شهادت الکترونیکی و شهادت کتبی غیرالکترونیکی تقسیم می‌شود در یک نگاه کلی انواع شهادت از راه دور عبارتند از: شهادت کتبی غیرالکترونیکی، شهادت کتبی الکترونیکی و شهادت صوتی - تصویری زنده و یا ضبط شده الکترونیکی. بنابر ماده ۱۸۶ ق.م.ا شهادت کتبی غیرالکترونیکی که ابتدائاً به دادگاه ارائه می‌شود برخلاف آنچه قبلاً ادعا می‌شد در زمره طرق معمول ادای شهادت نیست بلکه همانند شهادت الکترونیکی یکی از طرق استثنایی ادای شهادت است در ذیل به بیان شرایط «شهادت از راه دور» خواهیم پرداخت.

۲-۱- شرایط شهادت از راه دور

قانونگذار هرچند شهادت از راه دور را با توجه به انواع آن، پذیرفته است شرایط خاصی را علاوه بر شرایط شاهد و شهادت به صورت کلی نیز برای آن مقرر کرده است بدین صورت که مقامات قضایی دادگاه و یا دادسرا حسب مورد باید شرایط شاهد را از حیث بلوغ، عقل، عدالت، ذی نفع نبودن و... احراز نمایند و همچنین شرایط شهادت را از حیث قطعیت و همراه با یقین بودن^{۲۴}، اتحاد مفاد گواهی و صریح و بدون ابهام بودن و... نیز احراز کنند (م ۱۸۶ ق.م.ا) تا بتوانند به شهادت از راه دور، حسب مورد با توجه به شکل الکترونیکی و یا غیرالکترونیکی آن، که به دادگاه و یا دادسرا ارائه شده است با توجه به احراز دیگر شرایط خاص شهادت از راه دور ترتیب اثر دهند. شرایط خاص استناد به شهادت از راه دور جهت اثبات وقوع جرم از طرف متهم و یا اثبات ضرر و زیان ناشی از جرم در امور کیفری و همچنین اثبات خواسته دعوا در دعاوی حقوقی با توجه به ماده ۱۸۶ ق.م.ا و تبصره ۲ ماده ۲۰۴ ق.آ.د.ک عبارتند از:

۲۳. شهادت از راه دور عام‌تر از شهادت الکترونیکی است چرا که شهادت از راه دور شامل شهادت کتبی

غیرالکترونیکی نیز می‌شود.

۲۴. حسینی حسینی نژاد، ادله اثبات دعوا (تهران: نشر میزان، ۱۳۷۴)، ۱۰۴.

۲-۱-۱- حضور شاهد متعذر باشد (م ۱۸۶ ق.م.ا).

قبلاً بیان کردیم که هرگاه شاهد برای عدم حضور خود در دادسرا و یا دادگاه عذر موجهی نداشته باشد به دستور مقامات قضایی مربوطه حسب مورد جلب خواهد شد (تبصره ۱ م ۲۰۴ ق.آ.د.ک و م ۳۲۰ ق.آ.د.ک). لکن هنگامی که شاهد عذر موجه دارد قانونگذار فروض متفاوتی را بیان کرده است که باید از هم تفکیک شوند بدین صورت که فرض اول: شاهد عذر موجه دارد منتها امکان برطرف شدن عذر وی حسب مورد وجود دارد در اینجا طبق تبصره ۱ م ۲۰۴ ق.م.ا در دادسرا بازپرس عذر عنوان شده برای عدم حضور شاهد را بررسی کرده و در صورتی که آن را بپذیرد مجدداً وی را احضار خواهد کرد^{۲۵} و در صورت عدم حضور، دستور جلب او را خواهد داد در دادگاه نیز مطابق گفته فوق عمل خواهد شد علت آن نیز این است که طرفین دعوا و دادگاه در جلسه رسیدگی استماع شهادت شهود، بتوانند شهود و شهادت را در صورتی که موارد جرح و رد آنها وجود داشته باشد جرح و یا رد کنند^{۲۶}. اصولاً با توجه به توافقی بودن رسیدگی‌ها^{۲۷}، تا حد امکان باید شهود به صورت حضوری در دادگاه حاضر شده و به بیان شهادت خود پردازند^{۲۸}. فرض دوم: هنگامی است که شاهد به علت بیماری عذر موجه دارد که برای مدت طولانی یا نامعلوم غیر قابل رفع است در این صورت در دادگاه رئیس شعبه و یا یکی از دیگر قضات عضو شعبه با حضور نزد شاهد اظهارات وی را حسب مورد استماع خواهد نمود. هرگاه عذر فوق و یا کهولت سن برای شاهد در مرحله تحقیقات در دادسرا وجود داشته باشد^{۲۹} و یا فوریت امر در پرونده وجود داشته باشد با توجه به ماده ۲۱۶ ق.آ.د.ک بازپرس و یا دیگر مقامات قضایی دادسرا با حضور نزد شاهد اظهارات وی را استماع می‌نمایند^{۳۰}. همان‌طور که مشخص است در این فرض، حسب عذرهای ذکرشده،

۲۵. علی مهاجری، *آیین رسیدگی در دادسرا* (تهران: انتشارات فکرسازان، ۱۳۸۹)، ۱۰۷.

۲۶. کاتوزیان، پیشین، ۱۲.

۲۷. خالقی، پیشین، ۲۷.

۲۸. هنگامی که شهود در حوزه قضایی دیگری غیر از حوزه قضایی دادگاه صالح به رسیدگی اقامت دارند شهادت آنها معمولاً از طریق اعطای نیابت به دادگاه محل اقامت آنها استماع می‌شود و حسب مورد گزارش مفاد شهادت آنها به دادگاه نیابت‌دهنده ارسال می‌شود.

۲۹. خالقی، پیشین، ۱۹۵.

۳۰. ماده ۲۴۴ ق.آ.د.م نیز در صورت معذور بودن گواه از حضور در دادگاه و همچنین در مواردی که دادگاه مقتضی بداند مقرر کرده است که در این صورت گواهی شاهد در منزل یا محل کار یا در محل دعوا توسط یکی از قضات دادگاه استماع خواهد شد. - سید جلال‌الدین مدنی، *ادله اثبات دعوا* (تهران: کتابخانه گنج دانش، ۱۳۷۶)، ۱۹۷.

استماع شهادت شهود باید با حضور نزد شاهد استماع شود مگر اینکه در این فرض نیز امکان حضور نزد شاهد امکان پذیر نباشد که در این صورت مقامات قضایی دادگاه و دادسرا می‌توانند اظهارات آنها را به صورت «از راه دور» استماع نمایند. فرض سوم: هنگامی که شاهد عذر موجه دارد به غیر از عذر بیماری، کهولت سن و از طرف دیگر عذر شاهد نیز قابل رفع نیست در این صورت هم در دادسرا (تبصره ۲ م ۲۰۴ ق.م.ا) و هم در دادگاه با توجه به تبصره ۲ م ۲۰۴ ق.م.ا می‌توان اظهارات شاهد را به صورت «از راه دور» استماع نمود.

در دو فرض فوق مقامات قضایی دادگاه و یا دادسرا می‌توانند به صورت از راه دور شهادت شهود را استماع نمایند. به عبارت دیگر هنگامی که حضور شاهد در دادگاه و یا دادسرا متعذر است چه ناشی از وضعیت شاهد و چه ناشی از وضعیت دستگاه قضا (م ۲۱۴ ق.آ.د.ک)، استماع شهادت شهود به صورت از راه دور انجام خواهد پذیرفت. عذرهای ملاک تعیین طریق ادای شهادت به صورت از راه دور با توجه به مقررات کنونی عبارتند از: ۱- خطر جانی یا حیثیتی یا ضرر مالی برای شهود و یا خانواده آنها (م ۲۱۴ ق.آ.د.ک) وجود داشته باشد؛ ۲- شاهد در حبس، سفر و... باشد (م ۱۳۲۰ ق.م.ا)؛ ۳- عوامل قهری از قبیل سیل، طوفان و... مانع از حضور شاهد در دادگاه و یا دادسرا باشد و رفع آنها نیز ممکن نباشد و یا مدت آنها معلوم نباشد.^{۳۱}

۲-۱-۲- دلیل پرونده منحصر به شهادت شهود و مطلعان نباشد (تبصره ۲ م ۲۰۴ ق.آ.د.ک).

شرط دیگری که برای اعتبار ادای شهادت از راه دور لازم است این است که دلیل پرونده منحصر به شهادت شهود نباشد. این شرط که در تبصره ۲ ماده ۲۰۴ ق.آ.د.ک پیش‌بینی شده است ناظر به احضار و تحقیق از شهود و مطلعان در مرحله کشف جرم است منتها می‌توان ملاک این ماده را در مرحله رسیدگی، هنگامی که دلیل پرونده منحصر به شهادت نیست نیز جاری دانست. هنگامی که دلیل پرونده منحصر به شهادت است و شاهد متعذر از حضور در دادگاه است در خصوص نحوه استماع شهادت، ظاهر قوانین کیفری مسکوت است به نظر می‌رسد در این زمینه، می‌توان از ملاک ماده ۲۴۴ قانون آیین دادرسی مدنی بهره برد و قائل

۳۱. می‌توان از موارد ذکر شده برای اثبات تعذر شاهد از حضور در دادگاه و جواز شهادت بر شهادت برای تعذر شاهد و جواز انجام شهادت الکترونیکی استفاده کرد برای دیدن موارد ذکر شده در خصوص شهادت بر شهادت نک: مکی‌العاملی، پیشین، ۱۴۱.

بر این شد که قاضی با حضور نزد شاهد، شهادت وی را استماع نماید. به صورت کلی باید گفت که چه در دادسرا و چه در دادگاه هنگامی می‌توان به شهادت از راه دور روی آورد که به غیر از شهادت از راه دور دیگر دلایل و قرائن حسب مورد نیز در کنار این نوع شهادت وجود داشته باشد ادله دیگر حسب مورد می‌تواند اقرار، سند، سوگند، قسامه و علم قاضی و... باشد. در مورد اینکه آیا وجود قرائن و امارات نیز کافی برای انجام شهادت به صورت از راه دور هست یا نه؟ باید گفت که به نظر می‌رسد کلمه «دلیل» که در تبصره ۲ ماده ۲۰۴ ق.آ.د.ک به کار رفته است در معنای عام خود مدنظر بوده است و شامل قرائن و امارات نیز می‌شود از طرف دیگر با توجه به اینکه ارزیابی این شهادت نیز برعهده دادگاه و ملاک نیز اقتناع وجدان دادرس است به نظر می‌رسد قرائن و امارات نیز کافی برای اعتبار انجام شهادت از راه دور باشد.

۲-۱-۳- شرایط شاهد و شهادت حسب مورد احراز شود (م ۱۸۶ ق.م.ا).

از دیگر شرایطی که باید هنگام استناد به شهادت از راه وجود داشته باشد وجود شرایط شاهد و شهادت به صورت کلی است. برای ادای شهادت فارغ از شکل انجام آن، باید کلیه شرایط شاهد که ضامن درک درست و کامل تحمل و ادای شهادت و همچنین ضامن کشف حقیقت و احقاق حق است موجود باشد. شهادت نیز به عنوان دلیل اثبات دعوا، فارغ از شکل اعتبار آن دارای شرایطی است که ضامن انجام دادرسی عادلانه و مستند و مستدل است و حسب مورد باید موجود باشند. برای تمسک به شهادت بدون توجه به شکل انجام آن، کلیه شرایط شاهد و شهادت باید توسط مقام رسیدگی کننده به پرونده احراز شود. ماده ۱۹۷ ق.م.ا در این باره مقرر کرده است که «هرگاه دادگاه، شهود معرفی شده را واجد شرایط قانونی تشخیص دهد، شهادت را می‌پذیرد...». همچنین ماده ۲۱۱ ق.آ.د.ک مقرر می‌دارد که «بازپرس می‌تواند در صورتی که شاهد... واجد شرایط شهادت نباشد، بدون یادکردن سوگند، اظهارات او را برای اطلاع بیشتر استماع کند». از این دو ماده مشخص می‌شود که احراز شرایط هم در مقام تحقیق در دادسرا و هم در مقام رسیدگی و صدور حکم در دادگاه هنگام استماع شهادت از راه دور لازم است.

۲-۱-۴- صحت انتساب شهادت از راه دور به شاهد احراز شود (م ۱۸۶ ق.م.ا).

در خصوص این شرط، ماده ۱۸۶ ق.م.ا بیان کرده است که «چنانچه حضور شاهد متعذر باشد، گواهی به صورت مکتوب، صوتی - تصویری زنده و یا ضبط شده، با احراز شرایط و صحت

انتساب، معتبر است»^{۳۲}. در این ماده شهادت ممکن به صورت کتبی غیرالکترونیکی و یا به صورت شهادت الکترونیکی کتبی، صوتی - تصویری زنده و یا صوتی - تصویری ضبط شده به دادگاه ارائه گردد در این ماده قانونگذار شهادت «صوتی» را ذکر نکرده است که این نشان از نپذیرفتن شهادت صوتی الکترونیکی به عنوان شکل معتبر انجام شهادت از راه دور است علت آن نیز ضعف شهادت الکترونیکی صوتی در اصالت و صحت انتساب آن به شاهد در مقایسه با دیگر اشکال شهادت الکترونیکی است با توجه به آسیب پذیر بودن این شکل از شهادت الکترونیکی به لحاظ عدم اطمینان از اصالت و صحت انتساب آن به شاهد، قانونگذار آن را نپذیرفته است^{۳۳} البته به نظر می رسد در صورتی که اصالت و صحت انتساب آن به شاهد احراز شود مانعی در پذیرش آن حداقل برای کسب اطلاع بیشتر دادگاه نباشد (م ۱۷۶ ق.م.ا). لفظ مکتوب به کار رفته در ماده ۱۸۶ ق.م.ا هم شامل شهادت کتبی الکترونیکی و هم شامل شهادت کتبی غیرالکترونیکی است که معمولاً بر روی کاغذ نوشته می شود. در کلیه اشکال فوق دادگاه باید اصالت و صحت انتساب آنها را به شاهد احراز کند بدین صورت که باید برای دادگاه مشخص شود که شخصی که ادعا شده شهادت کتبی و یا صوتی - تصویری زنده و یا ضبط شده به عنوان شاهد دعوا، منتسب به او است شهادت وی به گونه ای انجام شده است که واقعاً خود شاهد اقدام به شهادت کرده است یعنی دادگاه دریابد که شخص مذکور و مفاد گواهی وی علاوه بر اینکه شرایط کلی شاهد و شهادت را حسب مورد دارند خود وی نیز شهادت را به صورت فوق انجام داده است در این صورت است که می توان شهادت «از راه دور» را به عنوان شهادت معتبر، برای اثبات دعاوی کیفری و حقوقی معتبر دانست. در صورت اثبات صحت انتساب شهادت از راه دور به شاهد، این شهادت در صورتی که دیگر شرایط شاهد و شهادت را داشته باشد و یا نداشته باشد حسب مورد شهادت شرعی محسوب شده و اعتبار شهادت شرعی را خواهد داشت (م ۱۷۵ ق.م.ا) و یا برای اطلاع بیشتر دادگاه استماع خواهد شد. در این صورت نیز ارزش این اظهارات که به صورت از راه دور انجام می پذیرد در علم قاضی، در حدود اماره قضایی و... با دادگاه است (م ۱۷۶ ق.م.ا).

۳۲. شادی عظیم زاده، حقوق جزای عمومی (تهران: انتشارات دوران دیشان، ۱۳۹۵)، ۳۴۲.

۳۳. برای دیدن نظر مخالف که قائل به پذیرش شهادت صوتی است. رک: شادی عظیم زاده، آیین دادرسی

کیفری (تهران: انتشارات دوران دیشان، ۱۳۹۵)، ۲۳۴.

۲-۲- آیین رسیدگی به شهادت از راه دور

قانون آیین دادرسی کیفری آیین رسیدگی به شهادت الکترونیکی «از راه دور» را مشمول مقررات دادرسی الکترونیکی قرار داده است در تبصره ۲ ماده ۲۰۴ ق.آ.د.ک مقرر شده است که «در صورتی که دلیل پرونده منحصر به شهادت شهود...، تحقیق از آنان می‌تواند به صورت الکترونیکی و با رعایت مقررات راجع به آیین دادرسی الکترونیکی به عمل آید». بنا بر این تبصره آیین رسیدگی به شهادت الکترونیکی در هر سه شکل کتبی، صوتی - تصویری زنده و صوتی - تصویری ضبط‌شده با توجه به مواد ۶۴۹ الی ۶۶۳ ق.آ.د.ک تحت عنوان دادرسی الکترونیکی ارائه خواهد شد. هر یک از طرفین دعوا و یا در مواردی دادستان هنگامی که دلیل اثبات دعوی خود را شهادت ذکر می‌کنند شهود خود را در جلسه دادرسی حاضر می‌نمایند در غیر این صورت حسب مورد شهود احضار و یا جلب خواهند شد^{۳۴} و در صورتی که عذر موجه برای شهود وجود داشته باشد و قابل رفع نیز نباشد شهادت از راه دور شهود به طریق الکترونیکی استماع می‌شود. هنگامی که شهادت به صورت الکترونیکی ادا می‌شود ساز و کار رسیدگی به شهادت شهود باید به گونه‌ای باشد که شهود ابتدا سوگند یاد کرده^{۳۵} و پس از آن به بیان مفاد شهادت خود به صورت الکترونیکی بپردازند.

آیین رسیدگی به شهادت از راه دور جهت حفظ صحت و توان ثباتی آن با توجه به اینکه این نوع از گواهی در غیر دادگاه صالح و رسیدگی کننده به پرونده انجام می‌شود در دو زمینه احراز هویت شخص شاهد و اعتبار اظهارات وی مورد توجه قرار می‌گیرد که در ذیل به تبیین هر کدام از آنها پرداخته خواهد شد.

۲-۲-۱- احراز هویت شاهد:

جهت احراز هویت شخص شاهد در خصوص استماع شهادت الکترونیکی کتبی و الکترونیکی صوتی - تصویری زنده و یا ضبط‌شده ماده ۶۵۹ ق.آ.د.ک مقرر می‌دارد «به کارگیری سامانه‌های ویدئو کنفرانس و سایر سامانه‌های ارتباطات الکترونیکی به منظور تحقیق از اصحاب دعوا، اخذ شهادت از شهود... در صورتی مجاز است که احراز هویت، اعتبار اظهارات فرد مورد نظر و ثبت مطمئن سوابق صورت پذیرد». این ماده در راستای اعتباربخشی به

۳۴. ادای شهادت الزامی نیست و جلب شاهد به دلیل بی‌توجهی به دستور مقام قضایی در خصوص عدم

اعلام عذر موجه خود و عدم حضور نزد وی است نک: خالقی، پیشین، ۱۹۵.

۳۵. عباس تدین، تحصیل دلیل در آیین دادرسی کیفری (تهران: بنیاد حقوقی میزان، ۱۳۸۸)، ۳۴۶.

اظهارات شهود مقرر داشته است که هویت فرد مورد نظر باید احراز شود یعنی مشخص شود فردی که از طریق الکترونیکی شهادت می‌دهد واقعاً هویت شخص معرفی شده به عنوان شاهد را دارد هنگامی که شهادت به صورت صوتی - تصویری زنده انجام شود مشکلی در تعیین هویت شخص شهادت‌دهنده پیش نخواهد آمد بدین صورت که دادگاه به علت ارتباط صوتی - تصویری مستقیمی که با شاهد دارد با سؤالاتی که از شخص شاهد می‌پرسد هویت وی را احراز خواهد کرد.^{۳۶} منتها هنگامی که شهادت الکترونیکی به صورت صوتی - تصویری ضبط شده و یا کتبی به دادگاه ارائه می‌شود کیفیت شهادت مذکور و دیگر اسناد هویتی ارائه شده برای معرفی شاهد در دادگاه و یا دادسرا باید به گونه‌ای باشد که هویت شخص مورد نظر را تعیین نماید. در همه موارد فوق باید اسناد هویتی شخص شاهد توسط استنادکننده به شهادت به دادگاه و یا دادسرا تحویل داده شده و ضبط در پرونده شده باشند.^{۳۷}

۲-۲-۲- اعتبار اظهارات شاهد:

هنگامی که شاهد از طریق الکترونیکی و از راه دور به ادای شهادت می‌پردازد ماده فوق نیز مقرر داشته است که باید «... اعتبار اظهارات فرد مورد نظر و ثبت مطمئن سوابق صورت پذیرد». در خصوص اعتبار اظهارات شخص شاهد باید گفت که اعتبار اظهارات شاهد در دو سطح متفاوت مدنظر قرار می‌گیرد: ۱- اعتبار اظهارات وی به عنوان شهادت: بدین صورت که اظهارات شاهد باید دارای شرایط شهادت از جمله همراه با علم و یقین بودن، در صورت تعدد شهود، مفاد اظهارات شهود همسان باشد، مطابقت اظهارات شاهد با موضوع دعوا احراز شود و

۳۶. در این خصوص نیز مشکل و ابهامی در خصوص سوگند یاد کردن شاهد پیش نخواهد آمد بدین صورت که مقام قضایی از شاهد تقاضای یاد کردن سوگند و پس از آن ادای شهادت را خواهد کرد. منتها در خصوص شهادت الکترونیکی صوتی - تصویری ضبط شده ابهامی که در مورد آن رخ می‌دهد این است که برخی بیان کرده‌اند که ادای شهادت باید بعد از درخواست مقام قضایی باشد در غیر این صورت معتبر نخواهد بود در مورد شهادت صوتی - تصویری ضبط شده چون از قبل تهیه می‌شود و معمولاً قبل از درخواست مقام قضایی است با ابهام روبه‌رو است. نک: علامه الحلی، المختصر النافع (قم: مؤسسه المطبوعات الدینی، بی تا)، ۲۸۸.

۳۷. در این خصوص برای تعیین هویت و همچنین صحت اسناد شهادت به شاهد از امضای الکترونیکی استفاده می‌گردد. امضای الکترونیکی که برای حفظ امنیت، اصالت، و صحت اسناد به ارسال کننده در ارتباطات الکترونیکی استفاده می‌شود به دو دسته امضای ساده و امضای مطمئن تقسیم می‌شود و معمولاً از طریق رمزگذار نامفهوم در هنگام ارسال و بازخوانی بامفهوم در هنگام دریافت انجام می‌شود. در امضای الکترونیکی حسب مورد از کلیدهای عمومی و خصوصی استفاده می‌شود. برای امضای الکترونیکی نک: علی رضایی، حقوق تجارت الکترونیکی (تهران: بنیاد حقوقی میزان، ۱۳۸۷)، ۱۵۸-۱۳۹.

در نهایت اظهارات شاهد روشن و بدون ابهام باشد. در صورتی که اظهارات شاهد ویژگی‌های فوق را نداشته باشد اعتبار نخواهد داشت؛^{۳۸} - اصالت طریق انجام شهادت الکترونیکی: بدین صورت که وسایل و سامانه‌های الکترونیکی که شهادت از طریق آنها صورت می‌پذیرد به قدری ایمن، معتبر و قابل اعتماد^{۳۸} باشند که قابل جعل شدن، هک شدن و یا دخل و تصرف دیگر نباشند و به صورت شایسته شهادت الکترونیکی را به شاهد منتسب کند در این سطح معمولاً با صدور قرار کارشناسی اصالت وسایل و سامانه‌های الکترونیکی و صحت انتساب آن به شاهد احراز خواهد شد. هنگامی که شهادت الکترونیکی به صورت کتبی باشد اثبات اصالت آن از طریق تشخیص امضای الکترونیکی صورت خواهد پذیرفت. در ادای شهادت الکترونیکی کتبی معمولاً از پست الکترونیکی^{۳۹} که امنیت بالایی نیز دارد استفاده می‌شود. در خصوص احراز اصالت دیگر طرق شهادت الکترونیکی حسب مورد کارشناسان مربوطه با توجه به تکنیک‌های فنی و دیگر نرم‌افزارهای تشخیص اصالت وسایل و سامانه‌های ارتباطات الکترونیکی و همچنین با توجه به طرق اثبات اصالت وسایل و سامانه‌های ویدئویی صوتی - تصویری، به احراز اصالت سامانه‌های فوق حسب مورد و احراز صحت انتساب شهادت‌های مذکور به شاهد می‌پردازند.

از طرف دیگر در خصوص انجام شهادت به صورت الکترونیکی باید گفت که شهادت شاهد به عنوان شهادت الکترونیکی در صورتی معتبر خواهد بود که شرایط شاهد به اثبات برسد در صورتی که شرایط شاهد حسب مورد برای وی احراز نشود شهادت وی به عنوان شهادت شرعی معتبر نبوده و صرفاً در حد یک اماره قضایی ممکن است مدنظر دادگاه قرار بگیرد. امر دیگری را که قانونگذار جهت حفظ ارزش و اعتبار شهادت از راه دور مقرر داشته است ثبت مطمئن سوابق شهادت از راه دور است که در این زمینه باید مفاد شهادت الکترونیکی و اسناد هویتی شاهد به صورت مطمئن و با امنیت بالایی ثبت شوند و ضبط در پرونده گردند تا در صورت نیاز امکان کنترل و بازخوانی آنها در کلیه مراحل رسیدگی امکان

۳۸. امیرحسین جلالی فراهانی، «استنادپذیری ادله الکترونیکی در امور کیفری»، مجله فقه و حقوق ۱۵ (۱۳۸۶).

۳۹. تبصره ۳ ماده ۶۵۵ ق.آ.د.م، مراجعه‌کنندگان به دستگاه قضا را موظف به ارائه پست الکترونیکی و شماره تلفن همراه کرده است. در خصوص شهادت الکترونیکی می‌توان قائل بر این شد که استنادکننده با شهادت الکترونیکی نیز موظف است که حسب مورد پست الکترونیکی و شماره تلفن همراه شاهد را نیز در اوراق هویتی شاهد جهت ارائه به دستگاه قضا ثبت نماید تا شهادت الکترونیکی حسب مورد در صورت کتبی بودن با شاهد انجام شود.

داشته باشد در این زمینه مقامات قضایی مکلفند تضمینات کافی را حسب مورد برای حفظ، ثبت و ضبط شهادت الکترونیکی در نظر بگیرند که از آن جمله است استفاده از لوح‌های فشرده و همچنین استفاده از امضای الکترونیکی و پست الکترونیک، حسب مورد برای ثبت سوابق شهادت الکترونیکی صوتی - تصویری زنده و یا ضبط‌شده و همچنین شهادت الکترونیکی کتبی (م ۶۵۶ ق.آ.د.ک).

۲-۲-۳- ارزش اثباتی شهادت الکترونیکی

در خصوص ارزش اثباتی شهادت الکترونیکی که از طریق سامانه‌های ویدئو کنفرانس و سایر سامانه‌های ارتباطات الکترونیکی صورت می‌گیرد تبصره ۱ ماده ۶۵۵ ق.آ.د.ک مقرر کرده است که «در کلیه مراحل تحقیق و رسیدگی حقوقی و کیفری و ارائه خدمات الکترونیک قضایی، نمی‌توان صرفاً به لحاظ شکل و یا نحوه تبادل اطلاعات الکترونیکی از اعتبار بخشیدن به محتوا و آثار قانونی آن خودداری نمود...». در این ماده مقامات قضایی دادسرا و دادگاه حسب مورد مکلفند شهادتی را که شاهد به صورت الکترونیکی انجام داده است را معتبر بدانند و البته این تکلیف مقامات قضایی به ترتیب اثر دادن به شهادت الکترونیکی، با توجه به صدر ماده ۶۵۵ ق.آ.د.ک در صورتی است که «صورت الکترونیکی شهادت و یا محتوای الکترونیکی آن حسب مورد با رعایت ساز و کارهای امنیتی پیش‌بینی شده در مقررات دادرسی الکترونیکی باشد». در صورتی که شهادت الکترونیکی با رعایت و احراز کلیه شرایط خاص شهادت الکترونیکی و همچنین احراز شرایط عمومی شهادت و شاهد باشد در این صورت، با توجه به مواد ۱۷۵ ق.م.ا شهادت فوق شهادت شرعی محسوب خواهد شد و در صورتی که شاهد واجد شرایط شهادت نباشد^{۴۰} شهادت وی در حد اماره قضایی برای دادگاه معتبر خواهد بود و در صورتی که شرایط شهادت و یا شرایط خاص شهادت الکترونیکی وجود نداشته باشد شهادت فوق شهادت تلقی نشده و دادگاه می‌تواند آن را برای مزید اطلاع حسب مورد استماع نمایند در هر صورت میزان تأثیر و ارزش شهادتی که واجد شرایط شهادت

۴۰. از جمله مواردی که شهادت، هرچند از طریق الکترونیکی و یا کتبی غیرالکترونیکی ادا شود شهادت شرعی تلقی نمی‌شود منتها در صورت وجود، موضوع دعوا را اثبات می‌کند هنگامی است که یک شاهد مرد و یا دو شاهد زن به همراه سوگند مدعی برای اثبات دعای مالی و یا دعایی که مقصود از آنها مال است، ادا می‌شود. نک: علی مهاجری، شرح قانون آیین دادرسی مدنی (تهران: کتابخانه گنج دانش، ۱۳۸۲)، ج ۲، ۱۵۱.

شرعی نباشد در شکل‌گیری علم قاضی با دادگاه است. قوه قضائیه موظف است کلیه امکانات لازم برای ادای شهادت الکترونیکی را هنگامی که شهادت الکترونیکی به عنوان دلیل اثبات دعوا ارائه شده است جهت احراز و تشخیص هویت، اصالت، شرایط شاهد و شهادت و شهادت الکترونیکی، صحت انتساب و ثبت مطمئن سوابق^{۴۱} فراهم نماید (مواد ۶۵۵، ۶۵۶، ۶۵۷، ۶۵۸، ۶۵۹ ق.آ.د.ک) امروزه این تشکیلات در سطح گسترده‌ای در تشکیلات دادگستری‌های کشور فراهم آمده است که امکان انجام کلیه امور قضایی از راه دور از جمله ادای شهادت از راه دور را فراهم کرده است^{۴۲}. هنگامی که برای اثبات دعوا تعدد شهود لازم است و یا تعدد شهود وجود دارد و به صورت کلی هنگامی که شهادی باید به ادای شهادت بپردازد در صورتی که کلیه شرایط مقرر برای شاهد، شهادت و شهادت الکترونیکی وجود داشته باشد همه شهود می‌توانند به صورت الکترونیکی شهادت دهند بدون اینکه الکترونیکی بودن صورت شهادت آنها تأثیری از حیث ضعف و یا قوت اثبات جرم و یا حقوق مالی و مادی دعوا حسب مورد در دعاوی کیفری و یا مدنی داشته باشد (تبصره ۱ م ۶۵۵ ق.آ.د.ک). شهادت کتبی غیرالکترونیکی نیز با توجه به مطالب فوق در صورتی که حسب مورد شرایط شاهد، شهادت و شرایط خاص شهادت از راه دور وجود داشته باشد در صورت احراز هویت شاهد، اصالت و صحت انتساب آن به شاهد، حسب مورد شهادت شرعی و یا شهادت غیرشرعی تلقی شده و ارزش اثباتی دیگر اشکال شهادت را اعم از حضوری و از راه دور خواهد داشت بدون اینکه از راه دور بودن و یا کتبی بودن آن تأثیری در ارزش اثباتی آن در دعاوی اعم از کیفری و حقوقی داشته باشد.

آنچه شایسته است در پایان این بحث به آن پرداخته شود حق اصحاب دعوا بر جرح و

۴۱. یکی از ارکان ادله الکترونیکی از جمله شهادت الکترونیکی به لحاظ استنادپذیری این است که سابقه شهادت الکترونیکی علاوه بر اینکه باید به شاهد مستند باشد هویت شاهد را نیز احراز نماید. نک: رضایی، پیشین، ۳۸۷.

۴۲. امروزه در اکثر حوزه‌های قضایی کشور تشکیلات لازم اعم از سخت‌افزاری و نرم‌افزاری جهت انجام این مهم به صورت ویدئو کنفرانس و... ایجاد شده است که شایسته است به لحاظ امنیت و اطمینان بالای این تشکیلات به صورت جدی مدنظر دستگاه قضایی کشور قرار گیرد. بدین صورت که با لحاظ اصل ترافعی بودن دعوی در این زمینه مثلاً اگر شاهد متعذر از حضور در دادگاه صالح است منتها به دادگاه دیگری دسترسی دارد به آن دادگاه مراجعه کرده و همزمان با جلسه دادرسی به صورت زنده به ادای شهادت خود بپردازد البته در این زمینه رعایت قواعد مربوط به اعطای نیابت قضایی برای استماع شهادت از راه دور ضروری است کما اینکه استماع شهادت شهود به این صورت جهت حفظ حقوق اصحاب دعوا نیز شایسته است مدنظر قرار گیرد.

تعدیل شاهد و دفاع از اعتبار و عدم اعتبار شهادت از راه دور است. اصحاب دعاوی اعم از دعاوی کیفری و حقوقی حقوق خود را بر جرح و تعدیل شاهد در شهادت از راه دور حفظ خواهند کرد. مقامات قضایی مربوطه حسب مورد پس از احراز هویت شاهد و صحت انتساب شهادت به شاهد و احراز دیگر شرایط شهادت از راه دور، باید مفاد شهادت و اسناد هویتی شخص شاهد و منبع اطلاعاتی که شاهد، شهادت خود را بر آن استوار کرده است را به طرفین دعوا عرضه بدارند تا حسب مورد طرفین دعوا در راستای جرح و تعدیل و نفی اعتبار و یا اعتبار شهادت از راه دور به دفاع از خود بپردازند و این مهم اعم از آن است که خطر جانی و... برای شاهد وجود داشته باشد و یا نداشته باشد. این نتیجه نیز ناشی از اصل ترافعی بودن دعاوی و حق آگاهی اصحاب دعوا بر ادله‌ای است که علیه آنها ابراز می‌شود و نیز حق تدارک ابزارهای دفاعی در برابر آن ادله است. در شهادت به صورت کلی و شهادت از راه دور، شائبه خطر جانی برای شاهد در هر صورت مانع از آن نخواهد بود که اطلاعات هویتی و مفاد شهادت و منبع اطلاعاتی شهادت به اصحاب دعوا و به ویژه متهم در پرونده‌های کیفری داده نشود. کما اینکه در شهادت از راه دور به دلیل عدم حضور شاهد در دادگاه و معلوم نبودن مکان وی برای اصحاب دعوا امکان حفظ شاهد از خطر جانی و... توسط نیروهای انتظامی و نظامی و... تا حدودی راحت‌تر از هنگامی است که شاهد در دادگاه حضور دارد. به هر حال آنچه اهمیت دارد حق اصحاب کلیه دعاوی به ویژه متهمان پرونده‌های کیفری در توسل به کلیه طرق و ابزارهای قانونی و شرعی برای جرح و تعدیل شاهد و اعتبار و عدم اعتبار شهادت از راه دور است که لازمه آن نیز معرفی شخص شاهد و احراز هویت آن و ارائه مفاد گواهی و منبع اطلاعات شهادت از راه دور به اصحاب دعوا می‌باشد.^{۴۳}

۲-۳- قلمرو شهادت از راه دور در دعاوی کیفری و حقوقی

تعریف شهادت در ماهیت خود عبارت است از اخبار شخصی غیر از طرفین دعوا بر کیفیت حقیقت در همان دعوا^{۴۴}، و یا اخبار صحیح بر وقوع امری جهت ثبوت آن در دادگاه است.^{۴۵}

۴۳. به فرض در این زمینه اصحاب دعوا می‌توانند عدالت و یا عدم عدالت شاهد را به استناد شهادت و... ثابت کنند کما اینکه در اثبات و یا عدم اثبات شرایط شهادت از راه دور نیز اصحاب دعوا از چنین حقی برخوردار می‌باشند البته از نظر نیز نباید دور داشت که ارزیابی توان اثباتی شهادت در هر صورت با دادگاه خواهد بود.

۴۴. حقیقت مذکور چه اثبات جرم و چه ضرر و زیان ناشی از جرم و چه اثبات حقوق مالی و یا مادی ناشی از دعاوی کیفری و حقوقی باشد برحسب مورد ممکن است موضوع شهادت شهود باشد.

بنابر این تعریف ماهیت شهادت اخبار به حقیقت است حال این حقیقت ممکن است به سود یکی از طرفین دعوا باشد^{۴۶} و یا هم به سود و هم به ضرر هر دو طرف دعوا در مواردی باشد و آن هنگامی است که کشف حقیقت به موجب شهادت، باعث محروم شدن هر یک از طرفین از مقداری و یا کل آنچه ادعا دارد اتفاق افتاده است می‌شود. شهادت برحسب تعریف ماهیتی خود به عنوان دلیل اثبات دعوا، چه در امور کیفری و چه در امور حقوقی هیچ فرقی ندارد و شهادتی که اداکننده آن واجد شرایط قانونی شاهد باشد و از طرف دیگر صورت، شرایط و اعتبار شهادت را داشته باشد اثبات کننده دعوی کیفری و یا مدنی و یا تجاری حسب مورد خواهد بود^{۴۷} بدون اینکه شکل ادای آن، تأثیری بر اعتبار شهادت به عنوان شهادت معتبر شرعی داشته باشد. با توجه به تحلیل فوق شهادت «از راه دور» نیز در صورتی که واجد شرایط مقرر قانونی باشد می‌تواند مثبت دعوی مدنی و تجاری علاوه بر دعوی کیفری باشد. در این باره ماده ۶۵۵ ق.آ.د.ک و تبصره ۱ آن به شرح زیر مقرر می‌دارند «در هر مورد که به موجب قوانین آیین دادرسی و یا سایر مقررات موضوعه اعم از حقوقی و کیفری، سند، مدرک، نوشته... و مانند آن لازم باشد صورت الکترونیکی یا محتوای الکترونیکی آن حسب مورد با رعایت ساز و کارهای امنیتی مذکور در مواد این قانون و تبصره‌های آن کافی و معتبر است. تبصره ۱- در کلیه مراحل تحقیق و رسیدگی حقوقی و کیفری و ارائه خدمات الکترونیک قضایی، نمی‌توان صرفاً به لحاظ شکل و یا نحوه تبادل اطلاعات الکترونیک از اعتبار بخشیدن به محتوا و آثار قانونی آن خودداری نمود...». با توجه به این ماده و تبصره، مشخص است که به کارگیری شهادت الکترونیکی برای اثبات دعوی حقوقی اعم از مدنی و تجاری بلامانع است. کما اینکه در ماده ۶۵۹ ق.آ.د.م اخذ شهادت از شهود به صورت مطلق به کار رفته است که به موجب آن به نظر می‌رسد استناد به شهادت الکترونیکی در دعوی حقوقی مورد قبول قانونگذار واقع شده است. ماده ۶۵۹ ق.آ.د.ک در این باره مقرر کرده است که «به کارگیری سامانه‌های ویدئو کنفرانس و سایر سامانه‌های ارتباطات الکترونیکی به منظور تحقیق از اصحاب دعوا، اخذ شهادت از شهود یا...». با توجه به این ماده مشخص است که قلمرو شهادت الکترونیکی هم دعوی کیفری و هم دعوی حقوقی اعم از مدنی و تجاری

۴۵. گلدوزیان، پیشین، ۳۴۵.

۴۶. کاتوزیان، پیشین، ۱۵؛ مدنی، پیشین، ۱۷۵.

۴۷. همانجا.

است.^{۴۸} از طرف دیگر پذیرش شهادت «از راه دور» در دعاوی کیفری به صورت مطلق، که موضوع برخی از این دعاوی حسب مورد سلب حیات، آزادی و... است به طریق اولی پذیرش شهادت «از راه دور» در دعاوی حقوقی را که اهمیت کمتری نسبت به دعاوی کیفری دارند حکم می‌کند.

نتیجه

شهادت از راه دور که به شهادت کتبی غیرالکترونیکی و کتبی الکترونیکی و شهادت صوتی - تصویری زنده و یا ضبط شده تقسیم می‌شود در صورتی که شرایط شاهد و شهادت به صورت کلی و شرایط خاص شهادت از راه دور توسط مقامات قضایی حسب مورد در دادسرا و یا در دادگاه احراز شود و با توجه به آیین دادرسی رسیدگی به شهادت و آیین دادرسی الکترونیکی انجام شود توان اثبات موضوع دعوا را حسب مورد در دعاوی کیفری و حقوقی اعم از مدنی و تجاری خواهد داشت بدون اینکه غیرحضور بودن این نوع از شهادت در ارزش اثباتی آن تأثیری داشته باشد.

در این نوع از ادای شهادت طرفین دعوا و همچنین مقامات قضایی رسیدگی کننده کلیه حقوق خود را در جرح و تعدیل و رد شاهد چنین شهادتی حفظ خواهند کرد و در صورتی که شاهد قابل جرح و تعدیل باشد توسط طرفین دعوا حسب مورد جرح و یا تعدیل خواهد شد. و همچنین در صورتی که شهادت شاهد که از راه دور انجام شده است با توجه به ارزش اثباتی شهادت، به تشخیص دادگاه و یا دادسرا، قابل رد و غیرمعتبر باشد مقامات قضایی دادگاه و یا دادسرا حسب مورد آن را رد خواهند کرد در غیر این صورت آن را حسب مورد شهادت شرعی و یا غیرشرعی تلقی نموده و استماع خواهند نمود.

آنچه شایسته است در مورد شهادت از راه دور مورد توجه واقع شود این است که با توجه به اینکه در ادای شهادت از راه دور اصالت و صحت انتساب آن به شاهد و امنیت و اطمینان ابزارهای ادای آن از یک طرف و رعایت هرچه بیشتر اصل ترافیعی بودن دعاوی از طرف دیگر

۴۸. قاضی دادگاه‌های حقوقی می‌تواند در صورتی که موضوعی در قانون آیین دادرسی مدنی بیان نشده باشد و از طرف دیگر در قانون آیین دادرسی کیفری به صورت مطلق بیان شده است استناد نماید کما اینکه این قضیه به صورت بالعکس نیز ممکن است و قاضی در این صورت موظف است به قانون آیین دادرسی مدنی استناد نماید. برخی نیز استناد به قوانین آیین دادرسی کیفری و یا مدنی را ناشی از تکلیف قاضی به موجب اصل ۱۶۷ می‌دانند. نک: خالقی، پیشین، ۳۱.

مدنظر است شایسته است رئیس قوه قضائیه با توجه به اینکه مستند قانونی استماع شهادت از راه دور در قوانین کنونی پیش‌بینی شده است برای تنظیم روال اداری آن، در طی بخشنامه‌ای دستورالعمل نحوه انجام شهادت از راه دور و استفاده از وسایل الکترونیکی موجود را در مواردی که شهود به دادگاه دیگری غیر از دادگاه صالح رسیدگی‌کننده به دعوا دسترسی دارند منتها متعذر از حضور در دادگاه صالح هستند با استفاده از امکانات دادگستری محل سکونت و یا اقامت شاهد و یا دادگستری مرکز استان مقرر دارد این مهم با توجه به قابلیت‌های الکترونیکی دادگستری‌های کشور امری است فوق‌العاده با اهمیت که قابلیت استماع شهادت از راه دور را همزمان با جلسه دادرسی نیز ممکن می‌سازد.

فهرست منابع

الف. منابع فارسی

- انصاری، مسعود، محمدعلی طاهری. *دانشنامه حقوق خصوصی*. دوره ۳ جلدی. چاپ ۳. تهران: جنگل جاودانه، ۱۳۸۸.
- بازگیر، یدالله. *ادله اثبات دعوا*. تهران: انتشارات فردوسی، ۱۳۸۰.
- تدین، عباس. *تحصیل دلیل در آیین دادرسی کیفری*. تهران: بنیاد حقوقی میزان، ۱۳۸۸.
- جلالی فراهانی، امیر حسین. «استنادپذیری ادله الکترونیکی در امور کیفری». *مجله فقه و حقوق* ۱۵ (۱۳۸۶): ۸۳-۱۱۴.
- حسینی نژاد، حسینقلی. *ادله اثبات دعوا*. تهران: نشر میزان، ۱۳۷۴.
- خالقی، علی. *آیین دادرسی کیفری*. ج ۱. تهران: مؤسسه مطالعات و پژوهشهای حقوقی شهر دانش، ۱۳۹۵.
- رضایی، علی. *حقوق تجارت الکترونیکی*. تهران: بنیاد حقوقی میزان، ۱۳۸۷.
- شمس، عبدالله. *آیین دادرسی مدنی دوره پیشرفته*. ج ۳. چاپ ۲۱. تهران: دراک، ۱۳۹۱.
- عظیمزاده، شادی. *آیین دادرسی کیفری*. تهران: انتشارات دوراندیشان، ۱۳۹۵.
- عظیمزاده، شادی. *حقوق جزای عمومی*. تهران: انتشارات دوراندیشان، ۱۳۹۵.
- کاتوزیان، ناصر. *اثبات و دلیل اثبات*. ج ۲. تهران: بنیاد حقوقی میزان، ۱۳۸۷.
- گلدوزیان، ایرج. *ادله اثبات دعوا*. تهران: نشر میزان، ۱۳۸۴.
- مدنی، سید جلال‌الدین. *ادله اثبات دعوا*. تهران: کتابخانه گنج دانش، ۱۳۷۶.
- مهاجرى، علی. *آیین رسیدگی در دادسرا*. تهران: انتشارات فکرسازان، ۱۳۸۹.
- مهاجرى، علی. *شرح قانون آیین دادرسی مدنی*. ج ۲. تهران: کتابخانه گنج دانش، ۱۳۸۲.

ب. منابع عربی

- الجبعی‌العالمی، زین‌الدین. *الروضه البهیه فی الشرح للمعه دمشقیه*. ج ۳. بیروت: دارالعالم اسلامی. بی‌تا.
- الحلی، علامه. *المختصر النافع*. قم: مؤسسه المطبوعات الدینی. بی‌تا.
- السرخسی، شمس‌الدین. *المبسوط*. بیروت: دارالمعرفه، ۱۴۰۹.
- بن‌مکی‌العالمی، شمس‌الدین محمد. *الدروس الشرعیه*. ج ۲. قم: مؤسسه النشر اسلامی. بی‌تا.
- حسینی شیرازی، سید محمد. *الفقه*. ج ۱. بیروت: دارالعلوم، ۱۴۰۹.
- شمس‌الدین محمد بن ابی‌العباس. *نهایه المحتاج الی شرح المنهاج*. ج ۸. بیروت: دارالفکر، ۱۴۰۴.
- شیروانی، علی، و محمدمسعود عباسی، مترجم. *شرح‌المعه*. ج ۵. تهران: مؤسسه دارالعلم، ۱۳۸۴.

طباطبایی یزدی، سید محمد کاظم. *عروة الوثقی*. ج ۶. قم: موسسه النشر الاسلامی، ۱۴۲۵.
مکی العاملی، محمد بن جمال الدین (شهید اول). *اللمعه الدمشقیه*. ج ۳، قم: منشورات مکتبه الداوری. بی‌تا.
نجفی، محمد حسین. *جواهر الکلام*. ج ۳۵. بیروت: دار التراث العربی، ۱۹۸۱.

Remote Testimony

(Analysis Article 186 of the Islamic Penal Code)

Abolghasem khodady (Ph.D.)

Assistant Professor Faculty member of Law Shahed University

&

Ali khaledi

Master's Graduate of Private Law of the Shahed University

Abstract

Remote testimony, to testify if they qualify as a new form of remote testimony and general conditions for the examination of witnesses as proof of criminal and civil proceedings, both civil and commercial, and members of the court proceedings may be considered. For this form of witness testimony as being attributable to positive action, we must appear before the court is impossible and authenticity of remote evidence is established to control general Conditions of witness and testimony as the case may be, because the file is not unique to the testimony of witnesses.

Apart from the specific conditions of remote testimony, prosecutors and the courts have evidence other general conditions as well as conditions to obtain their testimony non-electronic probative value of the testimony so that they can consider the distance to prove the claims. Remote testimony that is divided into two categories: electronic and non-electronic proof in all cases, be subject to criminal and civil proceedings in the case by fulfilling all the conditions will be.

Keywords: Witness, Testimony, Remote Testimony, Electronic Testimony, Audio-Video.

Journal of CRIMINAL LAW AND CRIMINOLOGY

VOL. IV, No. 1

2016-1

- **The Analysis of Effects of Imprisonment on Prisoners Based on "Gabriel Tarde's Imitation Laws"**
Mehdi Fazli & Shahin Darabipanah
- **Remote Testimony (Analysis Article 186 of the Islamic Penal Code)**
Abolghasem khodadi (Ph.D.) & Ali Khaledi
- **Assessing Effectiveness of Testimony Psychology in Scientific Procedure of Tehran City Courts**
Mohammad Ashouri (Ph.D.) & Asiye Akbarisharak
- **Unilateral Sanctions against Iran in the Context of International Criminal Law: Crime against Humanity?**
Sayed Ghasem Zamani (Ph.D.) & Hossein Farahi & Aramesh Shahbazi (Ph.D.)
- **The Concurrence of the International Responsibility of Individual and State for Aggression**
Hilda Rezaee & Sadegh Salimi (Ph.D.)
- **Restorative Aspects of Plea Bargaining in the International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia (ICTY)**
Fateme Sadat Ghoreishi & Mahdi Momeni (Ph.D.)

S. D. I. L.

The S.D. Institute of Law
Research & Study